

Çağımızın en önemli mütefekkir yazarlarından birisi olan **Sâmiha Ayverdi** Hanımefendi, 25 Kasım 1905 yılında İstanbul'da doğdu. Annesi, Fatma Meliha Hanım, babası Yarbay İsmail Hakkı Bey'dir. Soy, anne tarafından Kanunî zamanında yaşamış ve Budin seferinde şehit düşmüş Gül Baba'ya; baba tarafından Orta Asya'dan Anadolu'ya geçmiş Ramazanoğulları'na kadar uzanmaktadır.

Sâmiha Ayverdi, ilk tahsilini aile çevresi içerisinde yaptı. Anne annesi Hâlet Hanım, onun şifahi kültür ve tarih şuuru kazanmasında çok etkili olmuş bir isimdir. Dedesi de ciddiyet, dürüstlük, az

konuşma gibi değerler noktasında ona örnek olmuştur. Aynı şekilde anne ve babası da onun fikrî, imânî ve ahlâkî şahsiyetinin teşekkülünde müsbet rol oynamış kimselerdir. Evleri de devrin seçkin bilim ve sanat adamlarının gelip gittiği bir yerdir. Bu ortamın da onun yetişmesinde tesiri olduğu muhakkaktır.

Sâmiha Ayverdi, resmî anlamdaki ilk tahsilini ise, henüz beş yaşında iken gittiği Mahalle mektebinde yaptı. Daha sonra 1921 yılında Süleymaniye Kız Numune mektebini bitirdi. Sonraki eğitimleri ise, ilk çocukluk devrinde olduğu gibi, resmî müesseseler dışında gerçekleşmiş; tarih, tasavvuf, felsefe ve edebiyat alanlarında hususi öğrenim görmüş, Fransızca dersleri almış, güzel sanatlarla ilgilenmiş ve keman çalmayı öğrenmiştir.

Fakat, Sâmiha Ayverdi'nin asıl rûhî ve fikri gelişmesi ve bu anlamdaki şahsiyetinin teşekkülü Fatih'teki Ümm-i Ken'an Dergahı'nın Şeyhi Kenan Rif'âî'ye intisapları neticesinde onun irşadlarıyla olmuştur.

Sâmiha Ayverdi'nin bu dergâhtaki eğitimi 13 Mart 1927 yılında gerçekleşti. Kalan bütün ömrünü bu terbiye içerisinde teşekkül eden bir anlayış çerçevesinde okumak, düşünmek ve yazmakla geçirdi. Ağabeyi Yüksek Mimar Ekrem Hakkı Ayverdi'nin yanında bir taraftan kızını büyütürken, bir taraftan da kendisini büyük bir mütefekkir-yazar yapacak faaliyetlerini devam ettirdi. İslâmî kaynaklara eğildi. Özellikle Doğu edebiyatını tetkik etti. Bu edebiyatın büyük simalarından Mevlânâ, Muhiddin-i Arâbî, Sâdi, Hâfız-ı Şirâzî, onun çok önem verdiği ve tesirinde kaldığı isimlerdir. Batıya da ilgisiz değildir. Dünya fikir ve edebiyat cereyanlarını sürekli takip etmektedir.

Sâmiha Ayverdi, ilk eserlerini 1938 yılından itibaren vermeye başladı. Bu tarihte ilk romanı "Aşk Budur" yayımlandı. Bu eserini diğerleri takip etti. Türk edebiyatına farklı bir hava getiren bu eserler, büyük bir ilgiyle karşılandı.

Sâmiha Ayverdi, daha sonra mecmualarda da yazmaya başladı. İlk yazıları Necip Fazıl Kısakürek'in çıkardığı Büyük Doğu mecmuasında yayımlandı. Büyük Doğu'dan sonra ise Resimli İstanbul Haftası, Fatih ve İstanbul, Türk Yurdu, Havadis, Ölçü, Hür Adam, Anıt, Türk Kadını, Tercüman, Kubbealtı Akademi Mecmuası ve Türk Edebiyatı gibi yayın organlarında yazdı. Roman, mensur şiir türlerindeki eserlerinden sonra cemiyet meselelerine yöneldiği için hatırat, makale, deneme, tarih, biyografi, mektup türlerinde de eserler verdi. Böylece insan ve cemiyetin her meselesini kucaklayan zengin bir külliyat ortaya çıktı.

Hayatında hiç resmi vazife almadı. Fakat, İstanbul Belediyesi ve Kültür Bakanlığının bazı komisyonlarında geçici görevlerde bulundu. VI. Maarif şurasına katıldı.

1969-1980 yılları arasında sağlık sebepleri ve çeşitli tetkikler yapma arzusu dolayısıyla Fransa, İtalya, İsviçre, Macaristan, İspanya gibi ülkelerde bulundu. 1980 yılında Libya tarafından İspanya'nın Sevil şehrinde düzenlenen İslâm Konferansı hazırlık toplantısına katıldı.

Kitap, çalışmalarına, gazete ve dergi yazılarına daha sonraki yıllarda içtimâî faaliyetler de eklendi. Kubbealtı Akademisi kurucuları arasında yer aldı. Fetih Cemiyeti, Türk Ev Kadınları Derneği, İstanbul ve Yahya Kemal Enstitüsü gibi cemiyetlerde görev yaptı.

Bütün bu çalışmalar arasında geleceğin münevverleri olmaya aday gördüğü gençlerle ilgilendi. Onların fikrî ve manevî gelişmelerinde etkili oldu. Böylece, mütefekkir-yazarlığına sivil hocalık

aynı zamanda “mânevî annelik” da eklenmiş oldu.

Sâmiha Ayverdi'nin eserleri ve çalışmaları çeşitli kurumlarca ödüllendirildi. “Kölelikten Efendiliğe” isimli eseri Milli Kültür Vakfı tarafından taltif edildi. Yine aynı vakıf tarafından kendisine 1984 yılında Türk Milli Kültürüne Hizmet Şeref armağanı verildi. Benzer bir taltif, san'at hayatının ellinci yılında Aydınlar Ocağı tarafından yapıldı. Türk ilim ve kültür hayatına kazandırdığı eserler ve yetiştirdiği gençler sebebiyle kendilerine şükran belgesi verildi. 1985 yılında Boğaziçi Yayınları, 1986 da Türk Edebiyatı Vakfı, hizmetlerinden dolayı plakette ödüllendirdi. 1988 yılında Türkiye Yazarlar Birliği dil ödülüne layık görüldü. 1990 yılında Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunca çalışmalarından dolayı taltif edildi.

Ömrünü Türk-İslâm kültürünün yeniden neşv-ü nema bulmasına adayan Sâmiha Ayverdi Hanımefendi, 22 Mart 1993 günü Hakkın rahmetine yürüdü. Merkez Efendi haziresinde medfun bulunan mürşidi Kenan Rifaî Hz.lerinin ayak ucu tarafına defnedildi.

SÂMIHA AYVERDİ'NİN DÜŞÜNCE DÜNYASI

Sâmiha Ayverdi, edebiyatımıza roman türündeki eserlerle girdi. Ardından mensur şiir ve hikayeye yöneldi. Fakat onu benzeri pek çok yazardan ayıran en önemli husus, aynı zamanda onun bir tefekkür insanı olmasıdır. Aslında sanatkarlığı da bu fikirlerin insanlara anlatılmasıyla ilgili bir hadisedir. Değilse, sadece edebî endişelerle eser vermek, onun asıl meselesi değildir. Bu durum, onu sanatkâr olarak değerlendirmekten önce bir mütefekkir insan olarak değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Sâmiha Ayverdi, bir Türk-İslâm münevveri ve mütefekkiridir. Bu bakımdan gönülden inanıp bağlandığı, fikrî şahsiyetini de teşekkül ettiren asıl kaynak Türk-İslâm medeniyetini kuran akide ve fikirdir. Bu akide ve fikir ise İslâm tasavvufudur şeklinde özetlenebilir.

Tasavvuf ise ilk bakışta insanın iç meseleleriyle ilgilenen bir disiplin gibi görünür. Fakat tasavvuf, asıl meselesi bu olmasına rağmen, insanın sadece iç meseleleriyle ilgilenmez.

Tasavvufta pek çok insanın belki de göremediği içtimâî bir boyut da vardır. Zira insan, bir cemiyetin içerisinde yaşamaktadır. Tarih ve tabiat şartlarıyla kuşatılmış durumdadır. İnanç, beraberinde siyasî, ilmî, fikrî, estetik unsurları da içine almaktadır. Bütün bunlar, tasavvuf disiplinine zengin bir muhteva kazandırmaktadır. Bilinmektedir ki, bu yolun bağlıları tasavvuf mekteplerinde sadece bu meselelerine çözüm arayıp bulmamışlar, sorumlu ve şuurlu birer cemiyet insanı olarak da yetişmişlerdir.

Bu gerçekten yola çıkılınca Sâmiha Ayverdi'nin fikir dünyasını şöyle özetlemek gerekir:

Onun asıl meselesi, bütün insanlığın da aslî meselesi olması gereken Allah ve insan meselesidir. Kulun, Yaratıcı ile münasebetidir. Bu münasebetin Allah'ın istediği ve razı olduğu tarzda kurulmasıdır. Çünkü bu aslî mesele halledilmeden ne siyasî, ne iktisadî, ne ilmî hiçbir mesele halledilmez. Neticede her konu, gelip insana dayanır. Bu bakımdan Ayverdi, Allah ve insan meselesini islâm tasavvufu anlayışı içerisinde asıl mesele olarak ele almaktadır. Ona göre insan, Allah'ın en büyük eseridir. Kainattaki bütün hadiseler insanın eliyle gerçekleştirilmektedir. Böyle olunca, insan eğer Allah'la sağlıklı ve samimi bir münasebet içerisinde değilse yaşadığı dünyada kendisi ve toplumu için yararlı işlerden ve faaliyetlerden uzak kalır.

İnsanın Allah'la yakınlığı ise "aşk" kavramı çerçevesinde mana kazanır. Aşksız iman, şekilde bir imandır. Böyle bir imanın insana da cemiyete de bir faydası olamaz. Aşk dediğimiz bu değeri ise kişiye; ancak bir mürebbi öğretebilir. Öyleyse insan, bir mürebbinin terbiye halkası içinde islâmî gerçek manasıyla öğrenerek insan olur. İnsanın Allah'ın istediği vasıfta insan olmasıyla da tarih, tabiat ve millet meseleleri bu ilâhî gerçeklik içerisinde halledilir. Tevhid merkezli bir insan ve cemiyet yapısı böyle teşekkül edebilir.

İnsan, bu bağlılıktan uzaksa ortaya çeşitli buhranlar, halli zor meseleler çıkar. Türk toplumu da Selçuklu ve Osmanlı çağlarında islâma bağlılığı neticesinde yüksek bir medeniyet ve kültür vücuda getirmiş, hayat bu değerlere göre tanzim edilmiş, fakat sonradan bu bağlılık zayıflayınca gerilik, taassup başlamıştır. İşte milletimizin bu tarihi meselesi Sâmiha Ayverdi'nin en temel meselelerinden bir diğeridir. Gerek romanlarında gerekse diğer eserlerinde özellikle de "**Türk Tarihinde Osmanlı Asırları**"

isimli eserinde medeniyetimizin bu manada bir izah ve şerhi yapılır, bizi yükselten değerler ve alçaltan sebepler teşrih masasına yatırılır. Denilebilir ki; Selçuklu, Osmanlı, Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirleriyle ilgili bu ölçüde zengin tahlil ve tesbitleri yapan fikir insanlarımızın sayısı çok azdır. Zaten bu tesbitler, bu şekilde yapılamadığı için, bu mesele hâlâ trajedisini ve çözümsüzlüğünü devam ettirmektedir.

Medeniyet ve kültürümüz, bilinen tarihi sebepler neticesinde yıkılmıştır. Yönümüz batıya çevrilmiştir. Bizi biz yapan ne kadar değer varsa ters yüz edilmiştir. Ya bu değerlere toptan düşman olunmuş ya da bu değerler asli özelliklerinden tecrid edilerek benimsenmiştir. Bu da ortaya taassubu çıkarmıştır ki, bir medeniyetin değerlerinin sadece şekli bağılıklarla korunması mümkün değildir. Değerler, hayat içerisinde yaşanarak gelenek olurlar, âdet olurlar, yaşayışımızın içine katılırlar. Bu değerler ve bu hayat tarzıyla cemiyetin fertleri birlik ve bütünlük içerisinde olurlar. İşte temel değerden uzaklaşma, tespih taneleri gibi kopmamıza ve dağılmamıza sebep olmuştur. Onun fikir dünyası içinde yaptığı tahlillerde bu mesele de vardır. Pek çok eserinde anlattığı konak hayatı, İstanbul'dan hayat kesitleri ve şahsiyet portreleri bütün bu değerlerin hayat ve insana yansımış biçimlerini göstermek içindir. Böylece bizi; maziye doğru tanıyıp doğru değerlendirmeye çağırır. Modernizm adına ortaya konulmak istenenlerin sağlıklı tenkitleri yapılır. Çünkü nasıl kendi medeniyetimize bağlılığımız yahut bazı kesimlerin düşmanlığı sathi sebeplerle ilgiliyse; batı medeniyetine bağlılık yahut karşı çıkma da aynı şekilde olmuştur. O, bu manada her iki tavrın da menfi neticeleri üzerinde durur ve alınması gereken asıl şahsiyetli tavrın ne olması gerektiğini izah eder.

Sâmiha Ayverdi, sadece Türkiye ile de ilgili değildir. Osmanlının dağılmasından sonra ana vatandan kopan ve başka siyasi birliklerin içinde mazlum ve mağdur yaşayan milletdaşlarımız ve dindaşlarımız da onun alâkadar olduğu konular arasındadır. Özellikle Balkanlardaki milletdaş ve dindaşlarımızla ilgili en hassas değerlendirmelere onun eserlerinde rastlarız. Üstelik sadece insan boyutuyla değil... Ortaya konan mimari eserler, musiki, tezhip, minyatür yani bir medeniyetin bu anlamdaki bütün tezahürlerine dikkat çekerek önemli bir noktaya işaret eder. Çünkü sanat, kendinden ibaret bir gerçeklik değildir. Bir minyatürde, bir ebruda, bir hat eserinde, bir musiki parçasında hakikatin estetik ifadeleri mevcuttur. Dolayısıyla bir medeniyet sadece siyâsî bir yapı değil; iktisadi yapısıyla, sanatıyla, estetiğiyle bir bütündür.

Ayrıca çağımızda islâm âleminin meseleleri de onun meşgul olduğu konular arasındadır. **Köleli kten Efendiliğe**

adlı eseri, bütün dünya müslümanlarına tevhide bir çağrıdır ve onun evrensel endişelerini ortaya koyar. Nitekim bu eserini bütün islâm devletlerinin idarecilerine göndererek, islâm medeniyetinin çağımızda yeniden inşa ve ihyasında onları göreve davet eder.

Sâmiha Ayverdi, sadece mazi tahassüsleriyle eser veren yazarlardan ve maziye bu gözle bakan fikir insanlarından da ayrılır. Onun asıl meselesi bugünün ve yarının inşasıdır. Bu yüzden bugünün meselelerine karşı da çok hassastır. Din, kültür, dil, ahlâk, eğitim, güzel sanatlar gibi konularda çok cesur bir tavrın insanı olmuştur. Bu konularda eserleriyle bir taraftan özellikle gençlerin talim ve terbiyesiyle uğraşırken bir yandan da bu değerlere karşı ilgisiz hatta düşman bir tavır içinde olan idarecileri ve münevverleri uyarmıştır. Yaptığı iş, bir başka ifade tarzıyla iyiliği yayma, kötülüğe engel olma şeklinde de söylenebilir.

Pek çok tefekkür, ilim ve sanat ehli sadece eser vermekle görevlerinin bittiğine inanırlar. Fildişi kulelerinden cemiyetin içerisine inen insanlarla muhatap olan tefekkür ehli örnekleri bizde çok azdır. Sâmiha Ayverdi, bütün eserlerinin ana konusu olan meseleleri sadece yazmakla yetinmemiş, bunların insana ve hayata katılması için cemiyet faaliyetlerine de girişmiştir. Bu faaliyetler çevresinde etrafında bir topluluk oluşturmuş, bu insanların yetişmeleri için gayret göstermiş, onlarla birlikte bir mektep, bir aile ocağı kurmuştur. İşte onun “annelik” vasfı bu noktada ortaya çıkar, O, “ Sâmiha Anne” olarak seven, şefkat gösteren, veren, fedakarlık yapan bir insan olmuştur.

Sâmiha Ayverdi, yazdığı eserler ve yaptığı faaliyetlerle önemini bugün için de korumaktadır. Çünkü söylediği gerçekler, anlattığı meseleler doğru bir fikir zemini üzerine bina edilmiştir. Bu sebeple, fikir insanları, münevverler, her çağda yeniden okunmaya, yeniden anlaşılmaya değer fikirlerin insanlarıdır. Topluma düşen, bu fikir madenlerinden gerekli faydayı temin etmektir.

SÂMIHA AYVERDİ’NİN EDEBİ ŞAHSİYETİ

Sâmiha Ayverdi, kültürlü bir aile çevresinde yetişti. Aldığı din, tasavvuf, tarih, felsefe, edebiyat ve güzel sanatlar alanındaki hususi eğitim ve özellikle Ken’an Rifa’î dergahına mensubiyeti onun fikrî şahsiyetini olduğu gibi edebî şahsiyetini de şekillendirmiştir. Eserlerindeki yoğun bilgi ve irfan birikimi bu mensubiyetin bir neticesidir.

Böylece, küçük yaşlarından itibaren sözlü ve yazılı kültüre aşinalık ve bunlar üzerinde düşünme, eserlerinin fikir temelini oluştururken; Kenan Rifâ’î Hz.lerine bağlılığı tasavvufu eserlerindeki en hakim tema haline getirmiştir. Bu yüzden eserlerinin hepsi tasavvuf kültürü ile yazılmış, bu kültürün zenginliğini ortaya koyan çalışmalardır.

O, aynı zamanda bir konak insanıdır. Konak, bir manada Osmanlı hayat tarzını temsil eder. Millî ve İslâmî hayat tarzı ve bu kavramlara ait değerler en iyi ifadesini konakta bulur. İstanbul’da yaşaması da edebî şahsiyetinin teşekkülünde bir diğer önemli faktördür. Konağın sembolize ettiği hayat tarzı ve değerler toplamı geniş manada ifadesini İstanbul’da bulur. İstanbul, sadece bir başşehir olmayıp bir taç şehirdir. Bu şehrin tarihi, coğrafyası, tabiatı, üzerine bina edilen mimari eserleri, İstanbul hayatını maddî ve manevî olarak şekillendiren devlet, din, tasavvuf ve sanat önderleri bu şehrin asıl şahsiyetini kurmuşlardır. Dolayısıyla böyle bir şehirde yaşamak,,

insan ve cemiyet meseleleri etrafında eser verecek bir yazar için önemli bir imkandır.

Bir başka husus da, doğumundan vefatına kadar İstanbul'un 2. Abdülhamit, 2. Meşrutiyet, İttihat ve Terakki ile mütareke yılları ve Cumhuriyet devirlerini görüp yaşamasıdır. Bu durum; onu, insan ve cemiyet meselelerini bizzat görüp bunlara şahit olan bir yazar haline getirmiştir. Üstelik bu devirler, cemiyetimizin köklü değişmelere zorlandığı, pek çok müspet ve menfi hadiseyle yüz yüze geldiği devirlerdir. Bilhassa romanları, bu devirlere tutulmuş bir aynadır. Ama klasik tarih kitaplarından farklı olarak, hadiselerle aynı zamanda içten bir bakışı da ortaya koyar.

Sâmiha Ayverdi'nin edebi şahsiyeti işte bütün bu özellikler çerçevesinde teşekkül eder. Eserlerinin ana teması da bu duruma uygunluk taşır. İstanbul sevgisi, Osmanlı hayatı, batılılaşma, din ve tasavvuf gibi temalar, onun eserlerinde sıkça karşımıza çıkan konulardır.

Sâmiha Ayverdi'nin, böylesine zengin bir yazı konusunu mesele olarak ele alması ve insanlığın çok farklı meselelerine eğilmesi, onun değişik türlerde eser vermesinde etkili olmuştur. O, bu yüzden sadece roman yazmamış, bu türün dışında, hikâye, mensur şiir, biyografi, tarih, hatırat, seyahatnâme, mektup, makale, deneme, sohbet, konferans, tebliğ türlerinde de eserler vermiştir.

Edebî şahsiyetinin temellerini ve edebî şahsiyetini bu şekilde özetleyebildiğimiz Sâmiha Ayverdi'nin ilk kitabı bir romandır. "**Aşk Budur**" adını taşıyan bu eser, 1938 yılında yayımlanmıştır. Bunu diğer eserleri takip etmiş, yazarın eser verme faaliyeti 1946 yılına kadar yoğun bir şekilde devam ederek eserler toplamı bu yıl itibariyle on'a ulaşmıştır. Bunlardan birisi hikaye, birisi mensur şiiri diğerleri de ilk eseri gibi romandır.

Sâmiha Ayverdi, ilk eserleri itibariyle öncelikle bir romancıdır. O, romanı öncelikli olarak tercih etmekle beraber bu konudaki anlayışı itibariyle diğer romancılardan farklıdır. Ne sanat için sanat ne ictimai gerçekçilik... Bunlarla yetinmez ve kendi ideallerini, fikir hamurunu, dünya görüşünü eserlerine katar. Bu fikir hamuru ve dünya görüşü ise islâm tasavvufudur.

Peş peşe yayınlanan bu eserler, bu özellikleriyle edebiyat dünyasında ilgiyle karşılanır. Çünkü konuları, teması ve dili itibariyle çok farklı özellikler taşımaktadır. Onun bu farklı çıkışı ve gördüğü ilgide, eserlerindeki tasavvuf düşüncesinin etkili olduğu muhakkaktır. Çünkü, toplumda o zaman için de bir kimlik bunalımı vardır. Ve bu eserler insan ve Allah meselesini bu ikisinin

münasebetini ele aldıkları için çok tesirli olmuşlardır.

Ayrıca; böyle bir roman anlayışının, cemiyetimizin o yıllarda menfi olarak tesirinde kaldığı pozitivizm ve maddecilik cereyanları karşısında nasıl bir önem taşıdığı ortadadır. O, maddeye karşı manayı, yozlaşmaya karşı şahsiyeti, yabancılılaşmaya karşı yerliliği müdafaa ederek, cemiyete rehberlik etmiştir.

Bu eserler, bir anlamda geleneğin de ihyası manasına gelmektedir. Çünkü, asırlar boyunca yazılan aşk eksenli mesneviler, yeni bir yorumla ve roman diliyle onun eserlerinde yeniden karşımıza çıkarlar. Bilindiği gibi aşk kavramı, varoluş meselesi, insan meselesi bu eserlerin de temel konusudur. Dolayısıyla bu romanlar, bu manada çağdaş bir mesnevi gözüyle de değerlendirilmelidir.

Sâmiha Ayverdi' için 1951 yılı eserlerinde farklı bir yönelişin de yılıdır. O, bu yıl içinde "Kenan Rifaî ve Yirminci Asırda Müslümanlık" isimli eserini yayımlamıştır. Bu eser, bir taraftan bir 20. Yüzyıl velîsinin portresini ortaya koyarken bir taraftan da Sâmiha Ayverdi'nin edebi duruşunun kaynağını müşahhas olarak ortaya çıkarır. Eserlerinde bağlı olduğu dünya görüşü, meselelere bakarken hareket ettiği temel dinamik ifadelendirilmiş olur. Bu durum, meselelere karşı bir tavır alış anlamına da gelir.

Yazar, artık projektörünü daha büyük meselelere çevirecektir. Nitekim öyle olur ve tarihi meselelere ve tarihi eserlere yönelir. Toplum meselelerini bu çerçevede ele alır. Tarihin, onun için çok önemli bir mesele olarak ele alınması ise, problemlerimizin kaynağının geçmişte olmasıyla ilgilidir. Zira, bizi biz yapan değerler orada gizlidir ve Türk toplumu yaşadığı son olaylarla bir medeniyet ve kültür krizine girmiştir. Bu krizin çözümünü, pek çok aydın, tümüyle kendimizi red ve batıyı kabul şeklinde ele alırken o, kurtuluşumuzun reçetelerini tarihimizden çıkarmaya çalışır. Bunu yaparken de özellikle son yüzyılın sağlıklı bir değerlendirilmesini yapar.

Tarihi yazmak bir manada İstanbul'u yazmaktır. Geçmiş, bütün değerleri ve güzellikleriyle İstanbul'dadır. Ve bu şehri bu millete Fatih armağan etmiştir. Fethin 500. Yıldönümünde onu Fatih üzerindeki çalışmasıyla görürüz. "Edebî Ve Manevî Dünyası İçinde Fatih" kitabı yayımlanır. Tarih, sonradan yazacağı diğer eserlerinde de önemini korumaya devam edecektir.

Sâmiha Ayverdi, böylece roman dışında da eserler vermeye başlar ve çok değişik türlerde

eserler verir. Romanın dışında hikaye, hatırat, makale, mektup, mensur şiir gibi türlerde de yazar. Fakat türü ne olursa olsun eserlerinin ana dinamiği değişmez. Temel eksen aynıdır. Bu tür çeşitliliği insanlara değişik biçimlerde seslenme kaygısıyla açıklamak en doğrusudur.

Meselâ hikayeleri ele alındığında bunlarda romanlarından farklı bir durum söz konusu değildir. Sadece bu türün imkanlarıyla konular, başka bir boyut içerisinde verilmiş olur. Öte yandan roman asıl türü olduğu için hikaye dalında fazla eser vermemiş , bir eserle yetinmiştir. Bu hikayelerde Türk cemiyetinin ve insanının ruh, gönül ve mana zenginliği işlenmiş, madde karşısında mana öne çıkarılmıştır. Tasavvuf yine ön plandadır.

Zengin bir iç dünya, tasavvufla münasebet, Allah, insan ve tabiat gerçeklerini aşk boyutunda idrak, ona şairce hassasiyetler de kazandırmıştır. Böyle olması da tabiidir. Bu temayül, onu şiirin sularına getirmiş fakat o şiir yazmaktansa mensur şiir dediğimiz türü tercih ederek, nesirden tamamıyla kopmamıştır. Bu mensur-şiirler, daha yoğun bir lirizmle Allah, insan ve kainat gerçekliklerini dile getirmektedirler. Yine, bu eserlerinde anlam yoğunluğu, şiirin imkanlarının kullanılması yüzünden daha fazladır. Sembolik anlatım da söz konusu olduğu için şerh gerektiren eserlerdir.

Sâmiha Ayverdi, bir fikir insanı olması sebebiyle fikrî ağırlıklı konu olarak alan makale ve denemeler de yazmıştır. Bu tür eserleri, onun tarih, kültür ve sanat meselelerindeki tutumunu ortaya koyan eserlerdir. Bu eserlerde çok değişik meseleler ele alınmış olmakla birlikte dil, eğitim, kültür, din, sanat vb, konular ağırlıklı plandadır. Yine bu eserlerde yer alan konulardan birisi de İstanbul'dur. Onda İstanbul, bir sembol olarak bizim hayatımızı ve değerlerimizi temsil etmektedir. Çünkü İstanbul, Türk-İslâm medeniyetinin ulaşabildiği son merhalenin çeşitli görüntüleri ile yüklü bir kültür ve medeniyet şehridir. Yazarda bunları bugüne taşımak ve bugünkü hayata katmak kaygısı ön plandadır.

Hatıraları da yine bu çerçevede ele alınabilir. Konak hayatı, İstanbul'a ait sahneler, o devirlere ait şahıs tasvirleriyle mazinin muhteşem tabloları önümüze getirilir. Yine bu hatıralar, yazarın çocukluk hayatı, yetiştiği çevre hakkında da bilgiler vererek onun, nasıl bir ilim kültür zemininde yetiştiğini göstermesi açısından önem taşırlar. Bir yazarın eserlerini yaşadıklarından ayrı düşünmenin imkansız olduğu hatırlanırsa bunların önemi daha iyi anlaşılır. O, bu tutumuyla sadece şahsi olarak yaşadıklarını değil, gördüklerini de anlatarak geçmişe ait tabloları yazı diliyle kalıcı yapmayı başarmıştır. Dolayısıyla bu eserler, siyasi ve medeni tarih açısından önem arz ederler.

Biyografi ve otobiyografilerin, Sâmiha Ayverdi için hususi bir önem taşıdığını söylemek gerekir. Bu tür eserlerinde hem kendisi hem de millet için önem taşıyan Yunus, Mevlânâ, Mehmet Âkif Ersoy, Dede Efendi gibi şahsiyetler ele alınır. Onların dün ne yaptıkları, bugüne nasıl katkı sağlayacakları yorumlanır.

Gezi yazıları da onun dünyaya bakışının, gezip gördüğü yerleri yorumlayışının belgeleridir. Bu tür eserlerinde özellikle Balkanlardaki Türk meselesi üzerinde durulur. Doğu ve batı medeniyetlerinin mukayesesi yapılır. Bu yazılar, özellikle Balkanlardaki Türk mimarî eserlerinin varlığını ortaya koyması açısından da hayli faydalı olmuştur.

Mektupları ise onun hususi dünyasının çizgilerini ele verir. Belki de onun bir anne, hassasiyet sahibi bir mümin, sorumluk taşıyan bir münevver olarak portresini en iyi yansıtan eserleri mektuplarıdır. Çünkü, mektup daha hususi ve daha samimiyet gerektiren bir türdür. O, yakın ve uzak çevresindeki yüzlerce insana mektuplarla ulaşarak hem kendi portresinin çizgilerini ele verirken hem de fikir, görüş, nasihat ve tavsiyelerini anlatmaktadır. Bilhassa tasavvuf disiplinindeki mektup geleneği hatırlandığında onun bu türe verdiği önemin de sebebi daha iyi anlaşılabilir olur.

Sâmiha Ayverdi'nin edebi çalışmaları kitaplarla kalmaz. Devrin önemli dergilerinde ve gazetelerinde çeşitli mevzularda yazılar yazar. Büyük Doğu, Türk Yurdu, Türk Kadını, Havadis, Hür Adam, Tercüman, Kubbealtı Akademi, Türk Edebiyatı dergilerinde görülür. Bu tutumda onu aktüel olana uzak kalmayışının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Sâmiha Ayverdi'nin eserleri konusu, temaları itibarıyla mühim ve hususi olduğu kadar dil ve üsluplarıyla da müstesna bir yerde dururlar. O, Türkçe'nin medeniyet ve kültür değişimleriyle beraber sıkça değiştiği devirde yazmıştır. Yaklaşık elli yıllık yazı hayatında Türkçe ciddi meselelerle yüz yüze gelmiştir. Tasfiyecilik, Türkçe'yi oldukça fakirleştirmiştir. O, bu yanlış yoldan uzakta sağlam bir dil şuuru ve zevkiyle eser vermiştir. Bu yüzden onu dili itibarıyla de müstesna bir yerde görmekteyiz.

Üslubuna gelince; bir yazar için üslup sahibi olmak çok önemlidir. Bu dile bir manada şahsi tasarruf demektir. Ayverdi bunu başarmış bir yazardır. Dile şahsî tasarruflarda bulunmuştur. Bu yüzden bir "Sâmiha Ayverdi Türkçesi"nden söz etmek mümkündür. Temel kaygısı mesaj olması itibarıyla üslubunu da bu özellik belirlemiş, bilinen edebi türler bu özgün üslûp çerçevesinde yeni bir ifade imkânına kavuşmuştur.

Bu özellikler çerçevesinde Türkçe, onun dilinde zengin bir anlatım imkanına kavuşmuştur. Cümle yapıları Türkçe'nin geleneksel özelliğine uygunluk arz eder. Seçilen kelimeler musikî

açısından da ele alınmıştır. Yine kullanılan kelime sayısı bakımından çok zengindir. Medeniyet ve hayatımızı anlatan her kelime ve kavram onda yer alır. Cümleler mana bakımından anlaşılır cümlelerdir. Sadelik önemli bir özelliktir. Ama bu, bir basitlik değil, bir sehl-i mümteni olayıdır. Öte yandan manayı boğmadan sanatlı bir söyleyiş de görülür. Bu da dilin bu manadaki imkânlarını kullanmak olarak değerlendirilmelidir. Cümleler, metni monotonluktan kurtaracak bir çeşitlilik gösterir.

Yine bütün eserleri, çok akıcıdır. Bu da yazarın muharrik gücünün iman, aşk ve vecd olmasıyla ilgili bir durumdur.

Bütün bunların toplamından ortaya şu çıkar: Sağlam bir Türkçe şuuru ile yazılan bu eserler, hem fikri yapılarıyla zihninizi besler, hem sanatlı söyleyişleriyle estetik ihtiyacınıza cevap verir. Hem de bizi ana dilimizin zenginlik ve güzellikleriyle karşılaştırır.

ESERLERİ

Son devrin en verimli yazarlarından birisi olan Sâmiha Ayverdi'nin yukarıda belirtilen fikir, dil ve üslup özellikleri çerçevesinde kaleme aldığı eserlerden bugüne kadar yayımlananlar şunlardır:

Roman:

Aşk Budur (1938)

Batmayan Gün (1939)

Ateş Ağacı (1941)

Yaşayan Ölü (1942)

İnsan ve Şeytan (1942)

Son Menzil (1943)

Yolcu Nereye Gidiyorsun (1944)

Mesih Paşa İmamı (1948)

Hikâye:

Mabedde Bir Gece (1940)

Mensur Şiir:

Yusufçuk (1946)

Hancı (1988)

Dile Gelen Taş (1999)

Hatırat:

İbrahim Efendi Konağı (1964)

Bir Dünyadan Bir Dünyaya (1974)

Hatıralarla Başbaşa (1977)

Rahmet Kapısı (1985)

Hey Gidi Günler Hey (1988)

Küplücedeki Köşk (1989)

Ah Tuna Vah Tuna (1996)

Ne İdik Ne Olduk (1985)

Bağ Bozumu (1987)

Ratibe (2002)

Ezeli Dostlar (2003)

İki Âşinâ (2003)

Kültür medeniyet ve tarih:

Boğaziçinde Tarih (1966)

Türk Tarihinde Osmanlı Asırları (1975)

Türkiye'nin Ermeni Meselesi (1976)

Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri (1970)

Biyografi:

Kenan Rifai ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık (1951)

Edebî ve Manevî Dünyası İçinde Fatih (1953)

Otobiyografi:

Dost (1980)

Seyahat:

Yeryüzünde Birkaç Adım (1984)

Portre:

Âbide Şahsiyetler (1976)

Deneme:

İstanbul Geceleri (1952)

Kölelikten Efendiliğe (1978)

Makale:

Milli Kültür Meseleleri ve Maarif Davamız (1976)

Ne İdik Ne Olduk (2002)

Rahmet Kapısı (1985)

Mektup:

Misyonerlik Karşısında Türkiye (1969)

Mektuplardan Gelen Ses (1985)

ESERLERİNDEN SEÇİLMİŞ BÖLÜMLER:

1.

"...Kapını aç, kapını aç...Sana geldim, kapını aç..."

Bu dünyadan o dünyâdan, aldım boyum ölçüsünü...

Ezel, ebed arasında, nice eyyâm gezip tozdum...

Sığamadım dü-âleme, sana geldim, kapını aç...

Yoldaşım var, çift kişiyim, günâh benden hiç ayrılmaz.

Tek değilsem N'olur sanki? Yer gök sığmış o kapıya...

Bizi de al kapına aç, kapını aç....kapını aç..."

Hancı'dan

2.

"...Hepimiz, kâinat kitabı içinde bir yazıyız ve

dünyâya, kendi vücûdumuz suâlinin ifâde ettiği

manayı çözmek için gönderildik...."

Dile Gelen Taş'tan

3.

"...Ben geceyim, gün isterim. Ben ateşim kül isterim.

Ben şiirim vezn isterim. Ben dertliyim, şifâmı ver.

Parça değil, tam isterim. Tükenmişim çâremi bul,

bütünleşmiş can isterim.

Yusufçuk'tan

4.

*"...İnsan, ancak hayvanların yapamayacağı şeyle iftihâr etmekte haklıdır.
O da bilgi ve aşktır. Bu varlığın evveli de aşk, sonu da aşktır."*

Aşk Budur'dan

5.

"...Bu aşk, beni ve kâinatı yaratan aşk...İşte ben

ona gizlendim. Ben onun bağına kaçtım ve saklandım.

Ey sen, ey benim ve cihânın tek varı, tek aşkı olan sen!

Bak, yüzüme bak...Gözlerime, seni çalmış

gözlerime bak ve kendini gör. Senden başka

görülebcek şey, senden başka tapılacak vücut,

senden başka güzellik, hayat ve kudret yoktur.”

Mâbedde Bir Gece'den

6.

“...Servet, saltanat, nesep, haseb ve unvan, bu âlemde

birer kalp akçeden başka bir şey değildir.”

Yaşayan Ölü'den

7.

“...İçti tımar olmamış kimse ister âlim, ister hâkim,

ister sanatkâr ne kıyafette olursa olsun kâmil değildir.

Kâmil insan, kendi kendinin âmiri,

iç düzeninin nâzımı ve irâdesinin sahibi olandır.”

Son Menzil'den

8.

*“...Hakikat denilen tılsım, gökyüzünde uçuşan kuşlar gibidir.
Onları avlayacak silâh, yollarına kurulacak ökse olmadığı için çok defa bir görür bir kaybederiz...”*

İstanbul Geceleri'nden

9.

“...Bizim bütün sıkıntımız, muhafaza etmemiz

gereken tarihi ve milli değerlerimizi ziyan

etmemizdir. Biz, bahâ biçilmez bir hazineye sahip

olduğumuz halde onun içinde kapalı kalıp

açlıktan ölen milyarderler gibiyiz...”

Milli Kültür meseleleri ve Marif Davamız’dan

10.

“...Türk milleti, kaybetmiş olduğu milli şuurunu ve

kendi dilini, bu iki temel kuvveti yıkıp mağlup etmeyi

planlamış bulunan hasımlarından geri almak

zaferine erişmeye mecburdur...”

Yunus Emre Ve İlahiler’den

11.

"...Milletleri yaşatan ve yükselten sihirli kuvvet,

o milletleri ayakta tutan ve yücelten milli ve

manevi değerler manzumesinin bir arada ve aynı

potada karışıp kaynaşmasından doğar. Bunlardan

yoksun ve habersiz toplumların milli

ve manevi bütünlüklerini korumaları mümkün değildir..."

Milli Kültür Meseleleri ve Maarif Davamız'dan

12.

"...Mazi, akıl danışılacak ve en doğru sözlü ve tecrübeli

bir dosttur. Şu halde bu gün de, kuvvet, şevk ve hayat

kaynağımızın kendi öz değerlerimiz olduğunu unutmamak,

bizim için bir ölüm kalım macerası olsa gerek...”

Hatıralarla Başbaşa'dan

13.

“...İnsanların yaka yakaya çekişmeleri, gerçekleri koyup bâtıllara gönül bağlamaları,

hakikati delalet, delaleti hakikat zannetmeleri, idrak sağırlıkları, bayağılıklar, basitlikler ve adilikler ile küçük düşmeleri,

hülasa fert olarak cemiyet olarak dünyayı cehennem haline getirmeleri hep ruh ve nefis savaşının nefis lehine tecelli edişindedir...”

Hatıralarla Başbaşa'dan

14.

“...İslâm, dünyanın direğidir. Onun için müslüman

dünyasının salahlı ve uyanışı, kainatın salahlı ve uyanışı;

kargaşalığı ve fesadı ise kainatın kargaşalığı ve fesadıdır.”

Kölelikten Efendiliğe'den

15.

“...Ümitsizlik, Allah'ın kerim ve rahim sıfatlarını inkar etmek olur ki, bu da bize asla yakışmaz. Her şey Hakkın iki kudret parmağı arasındadır. İsteddiği an, bir vesile ile celali cemale çeviriverir. Yeter ki, biz buna müstehak olalım....”

Mektuplardan Gelen Ses'ten

16.

“ ...İman, ihlâs ve aşkın dünyada tasarruf eden tek kudret

olduğunu şu insanoğlu bir bilse, ne nizâ kalın ne kavga...”

Rahmet Kapısı'ndan

17.

“...İnsanları sevelim ve onlara sevginin icap ettirdiği

lütü, merhameti, şefkati ve dostluğu gösterelim....”

Hatırlarla Baş Başa’dan

18.

“...Eğer cemiyet olarak seviyelenmek ve değerlenmek istiyorsak,

alâka merkezlerimizi evvela kendi kıymetlerimizin peşine düşürmek zorundayız.”

Milli Kültür Mes’eleleri ve Maarif Davamız’dan

19.

“İnsanoğlu, yaptığı ve yapmak istediği bir hayrı maddî ve manevî bir kazanç için değil, sırf Allah rızası için yapacak olursa, ancak o zaman yapmış olduğu iyiliğini, bedeli mukabil satmak gibi bir şâibeden kurtararak sâfiyetine halel getirmemiş olur...”

Makaleler’dan

“Seferim var, seferim var....

Dıştan içe seferim var.

Bir eyyam gideyim, cihandan göçeyim,

candan geçeyim....

Seferim var, seferim var...

Yanıma yanaşma, derdime sataşma;

sorma hâlimi,

bilen bir Allah...

Seferim var,seferim var...

Bırak gideyim, gideyim,

kendimi geçeyim; tâ yanına varınca,

kapına ulaşınca....

Seferim var, seferim var...

Dur deme duramaz oldum;

dünyâya sığamaz oldum.

Yıldız yıldız atlayım,

yeri göğü aşayım,

sen önüme düşeli,

önü ardı olmayan

seferim var, seferim var..."

HANCI'dan

VASIYETİNDEN:

* Ölçün doğruluk olsun, aleyhinde dahi olsa doğruyu söylemekten çekinme.

* Haksız olduğun bir mes'elede, haklı olduğuna kendini inandırmaya çalışma.

* İnsanların kusurlarını gözünde büyütme. Arkadaş, dost, meslektaş ve yakınlarının kabahatlerini değil, meziyetlerini görmeye çalış. Kusurlarını ararsan, onlar da sende arar ve senin bulduğundan fazlasını bulurlar.

- * Arabulucu ol, arabozucu olma. İyilik yapmak için fırsat gözle. Bulamazsan icâd et. Zirâ kula hizmet, Hakk'a hürmet ve ibâdetdir.
- * Kendinden evvel başkalarını düşünmek seviyesine ermeni çok isterim. Bu olmazsa kendin kadar; bu da olmazsa kendine yakın düşünmek de bir nimettir.
- * Kararlarında aceleci olma. Hükümlerini teennî ve basîretle vermek bahtiyarlıktır.
- * Gayeli ve kararlı adam ol. Gel-geç tabiatlıların ideallerine eriştikleri görülmemiştir. Onun için azimli ve sebatkâr ol ki, tuttuğunu koparasın. Herhangi bir mes'eleyi huşûnetle değil sükûnet ve hoşlukla halletmeyi âdet et. Onun için Resûlullah Efendimiz: "Allah, güzeldir, güzeli sever" buyurmuşlardır.
- * Sâkin, mülâyim ve hesâplı konuş. Ağır, kırıcı ve geri dönülmez sözden çekin. Vekârlı ve haysiyetli ol, fakat alıngan olma.
- * "Öfke gelir göz karartır Öfke gider, yüz kızartır" diyen, ne doğru söylemiştir. Onun için, sonradan pişmanlık verecek sözden ve hareketten şiddetle kaçın.
- * Büyüğe, küçüğe saygılı ol. Hürmet et ki hürmet göresin. Lâtifelerin lâtif olsun. Kalb, Allah'ın nazargâhıdır. Kılmaktan şiddetle sakın.
- * Bil ki, para gâye değil vâsıta. Eline bu vâsıta bol bol geçtiği takdirde onu hayırlı işlerde kullan.
- * Sabırlı ve hazımlı ol. Allah şikâyeti sevmez. Dâima şükret, güçlükleri kolayından al, rahat edersin.

* Evlatlarının bedenleri kadar ruhlarını da besle. Onlar sana Hakk'ın emanetidir. Bu emâneti kurda kuşa kaptırmamaya dikkât et.

* Anana, babana, kardeşine, hâsılı bütün ailene mûti, sâdık ve yardımcı ol. Cenâb-ı Resulullah: "Cennet anaların ayakları altındadır" buyurmuştur. Cenneti yalnız âhiret âleminde aramak, akıllı insan kârı değildir. Dünyada da cennet vardır. Bu, huzur ve kâlb cennetine girmeye çalış.

* Sana korku, ümid veya herhangi bir menfaatle bağlanan dünya dostlarına güvenme. Hak nâmına garazsız, ivazsız dostluğunu arz etmiş olanları ise, kusurları olsa da, bağrına bas, onlardan kopup ayrılma ve kendi kendine; "Benim kusurlarım onlarınkinden çoktur" diyerek hoşgör.

* İnsanlar, kendi hayatları binâsının mimârıdırlar. Bu binâyı kurmak husûsunda gösterecekleri ustalık veya acemilik, onları mes'ud veya bedbaht eyler. Gayret et ki, hayâtını kurarken sana saâdet ve huzur getirecek iyilik, güzellik, hak, hakîkat ve fazîlet malzemesini kullanmak hünerini gösteresin.

* Allah yardımcın olsun.

Sâmiha Ayverdi